

„A műveltség tág látóköre és beható mélysége” Asbóth János: Három nemzedék. Kortárs Kiadó, Bp., 2008.

A Kortárs Kiadó Magyar Néző sorozata 2002-ben indult útjára, és első darabja *A nemzetiségi törvényjavaslat országgyűlési vitája, 1868* címet viseli. A kezdeményezés folytatásában – többek között – Mikszáth Kálmán, Illyés Gyula, Németh László és Móricz Zsigmond esszéi kaptak helyet, míg a legújabb kiadvány Asbóth János írásaiból készült válogatást ad közre. A *Három nemzedék* című könyvet válogatta, szerkesztette és bevezető tanulmányt (*A konzervatív hagyomány élete*) Vasas Géza írta.

Érdemesnek tűnik a kötet címénél az olvasónak hosszabban elidőzni, hiszen ahogy az előszó is jelzi, „a jelzős szövszerkezet által felidézett fogalom- és képzetkör Szekfű Gyula híres könyvével vált a magyar történelmi önértelmezés részévé.” Az elsőbbség ugyanakkor Asbóthé, hiszen az ő esszéje 1873-ban látott napvilágot ugyanezzel a címmel, kötetben (*Irodalmi és politikai arcképek*) pedig három évvel később, 1876-ban jelent meg. Asbóth méltán elhíresült írása összefüggést tételez Széchenyi és Vörösmarty, Kossuth és Petőfi, végül Deák Ferenc és Arany János politikai, művelődéstörténeti és irodalmi működése között. Az első „fejlődési szak” képviseli nála a tettekre ébredés, a második a lázas küzdés, végül a harmadik az alkotás időszakát. Hogy ez kevésbé a hagyományos értelemben vett nemzedéki kérdés, utóbb Asbóth is beláthatta, hiszen 1892-es összegyűjtött írásaiban (*Jellemrajzok és tanulmányok korunk történetéhez*) már *Három korszak* néven jelentette meg munkáját. A Kortárs Kiadó sorozata is ezt a szövegváltozatot közli, ezért is lehet kérdés, hogy a könyv maga miért éppen a korábbi műcímet követi. A lehetséges válasz talán az, hogy a bevezető tanulmány által felvázolt Asbóth–Szekfű párhuzam kívánt itt érvényre jutni, és a két életmű közti összefüggéseket igyekezett jobban kihangsúlyozni, illetve a szintén itt tárgyalt nemzedék–korszak fogalom-pár kapcsolódási pontjait óhajtotta nyomatékosítani. A XIX. század második felének irodalmában járatanabb és az előszót elhagyó olvasó azonban a tartalomjegyzék láttán ezt az analógiát nem biztos, hogy felfedezi.

A kötet négy nagyobb, különböző alcímekkel ellátott részre tagolódik. Az első fejezet (*Családtörténet – magyar történet*) három szöveget tartalmaz, melyből az első kettő már csak azért is számot tarthat az érdeklődők figyelmére, mert Asbóth János írásainak egyik

gyűjteményében sem található meg, aminek az lehet az egyik oka, hogy jórészt inkább történelmi, családtörténeti adatokkal szolgál, továbbá nem is mindegyiknek Asbóth a szerzője. *Az Almássy- és Nedeczky-féle összeesküvésekhez és a '66-iki eseményekhez* címet viselő szövegegyüttes három alfejezete közül ugyanis csak az egyik tulajdonítható Asbóth Jánosnak, a másik Asbóth Lajos tábornok rövid feljegyzése, a harmadik pedig Asbóth Sándornak a *Magyarország és a Nagyvilág* című lapban található 1868-as nekrológja. Asbóth Lajos, Asbóth János édesapja 1948–49-ben a honvédseregben harcolt, érdemeiért először ezredesi, majd tábornoki rangot szerzett, az utóbbi kinevezés okirata azonban máig sem tisztázott módon jutott el hozzá. Ez a tény csak tovább árnyalhatja Asbóth Lajos közéleti tevékenységét, ugyanis az 1849-től 1856-ig tartó aradi raboskodását követően azt az Almássy–Nedeczky-féle összeesküvést adta fel, melyben fia is epizód szerepet vállalt. Erről Asbóth János írása is beszámol, aki valószínűsíthetően sokáig nem tudhatott apja ilyen irányú politikai működéséről biztosat, mindössze megvádolásával szembesülhetett időközben. Filológiai érdekesség, hogy az utóbbi feljegyzésből az *Álmok álmodója* című regényben is találhatóak szó szerinti részletek, melyek azt is bizonyítják, hogy szépirodalmi és értekező próza szétválasztása igen bajos próbálkozás lenne e korszak műveinél.

A három írás mindegyike megtalálható (Asbóth Sándor, Asbóth János nagybátyja nekrológia a függelékben) az *1849–1866. Adalékok a kényuralom ellenes mozgalmak történetéhez – Az Asbóth-család irataiból* című könyvben. Érdekes vállalkozásként tartható tehát számon, hogy a *Három nemzedék* felveszi szövegei közé ezen feljegyzéseket, és csak sajnálhatjuk, hogy nem jelzi azok forrását, hiszen valószínűleg egy olyan válogatás összeállítása volt a cél, mely nem kizárólagosan az értekező próza körébe sorolható műveket közöl.

A *Családtörténet – magyar történet* fejezet utolsó darabja (*A peredi ütközet*) és az ezt követő szövegek mindegyike Asbóth *Jellemrajzok és tanulmányok korunk történetéhez* munkájában található. Igaz ugyan, hogy ezt is kizárólag csak az íráskor címeiből tudhatjuk meg, ha összevetjük őket az 1892-es és az azt megelőző kiadásokkal, noha ezek a kötetek nem is minden esetben tartalmaznak szövegbeli eltéréseket az összegyűjtött munkához képest. A *Három nemzedék* második része (*Három korszak, és ami utána következik*) tartalmazza a már említett *Három korszak* című összefoglaló jellegű írást, és *A magyar birtokos osztály hanyatlása* című értekezést. A válogatás harmadik része (*Magyar szemmel nyugattól keletig*) pedig olyan történelmi ese-

ményekkel vagy alakokkal foglalkozik, melyek és akik Asbóth korszakában jelentősnek bizonyultak, és akár most is számot tarthatnak az érdeklődő olvasó figyelmére, már csak azért is, mert az írások többsége naplójegyzet, illetve harctéri napló formájában íródott. Ilyen például a *Poroszország az 1866-iki háború előtt* vagy *A szerb–török hadjáratról* készült leírás, melyekben nem egyszerűen csak tárgyilagosnak tűnő és alapos megfigyelésen nyugvó részletek találhatók, hanem mintegy alkalmként is szolgáltak a szerző számára, hogy egy politikai vagy éppen társadalmi problémáról hosszabban megnyilatkozzon.

A válogatáskötet utolsó fejezete, mely a *Kortársak* alcímet kapta, irodalmi portrék megrajzolására vállalkozik. Teszi ezt Asbóth hol visszaemlékezés, hol nekrológ vagy hosszabb értekezés formájában, a névsorban pedig megtalálható Eötvös József, Kemény Zsigmond, Vajda János neve éppúgy, mint Kossuthé, Deák Ferencé vagy Munkácsy Mihályé. Néhányuk leírását érdemes részletesebben megnézni, mivel általuk betekintést nyerhetünk Asbóth János írói munkásságának és gondolkodásmódjának egy szeletébe.

Az első írás Eötvös József méltatására vállalkozik. Asbóthot elsősorban nem „mint költőt, mint bölcsészt, mint államférfiút” foglalkoztatja Eötvös, hanem eszméinek közvetítési módja, noha elismeri, hogy „ez eszmék nem voltak mindig helyesek, gyakran nem voltak egymással kiegyenlítve, sőt néha egymást egyenesen kizárók voltak, de végre a táblabírótságba süllyedt nemzet eszméket kapott, és ezekkel életet.”

A kiegyenlítés szófordulat vezethet minket tovább a következő szöveghez, melyben tanítványhoz illő módon búcsúztatja Kemény Zsigmondot. Asbóthnak a Pesti Naplónál eltöltött időszaka meghatározó mind politikai, mind művelődési, illetve művészeti területeken megfogalmazott álláspontjának kialakításában. Az egyensúly („súlyegyen”), a kiegyenlítés fogalma Kemény nevéhez köthető, és Asbóthnál az értékörzés gondolatával áll szoros összefüggésben. Ahogy a *Három korszak* című írásában is több alkalommal kifejti, a súlyegyen hiánya egyfelől a túlzott sokoldalúságra, másfelől a következtelenségre vezethető vissza: „[...] vajon melyik gondolkodó olvasónak ne jutott volna eszébe, hogy e széles körű tevékenység oly erény, mely eddig még mindenütt és mindenkor az alkotás nagyságának esett rovására?” Nem furcsállható hát, ha Asbóthnak Keményről szóló visszaemlékezése, többek között, azt emeli ki, hogy „Kemény

Zsigmond a haladás harcosa volt, de azon haladásé, mely a fenntartásról nem feledkezik meg elragadtatott hevében.” A szöveg középső része mint korának legnagyobb regényíróját, a zárata pedig mint tanulmányírórt méltatja, és végül műveinek újabb kiadásait szorgalmazza. Nemcsak tisztelgés tehát ez az írás Kemény előtt, hanem azoknak az elveknek a vállalása is egyben, melyek elsősorban elődjéhez köthetők és beilleszthetők Asbóth gondolkodásmódjába is.

A Mikszáth Kálmán novelláit, illetve a *Tót atyafiakat* tárgyaló írás inkább az irodalmi értekezések körébe sorolható, és szintén jó alkalmat ad Asbóthnak arra, hogy a korszak novellairódalmáról szóljon. Hogy mennyire igyekezett Asbóth egyszerre több szempontot érvényesíteni és tágabb összefüggésekben elhelyezni az irodalmi alkotásokat, jól látszik abból is, hogy Mikszáth addigi művészetét nem egyszerűen a realizmus irányába sorolja, hanem felveti annak lehetőségét is, hogy művei „határozottan romantikusok, sőt fantasztikusok”. Ezáltal pedig azt a vélekedést erősíti, miszerint a realista és a romantikus művek között egyáltalán nem áll olyan nagy szakadék, sőt vannak alkotások, melyek ezt a látszólagos ellentétet igyekeznek kihasználni.

Nemcsak az irodalom körébe sorolható művek tartanak számot Asbóth figyelmére, hanem képzőművészeti alkotások elemzésére is vállalkozik. Elmondható ugyanakkor, hogy Munkácsy Mihály két festményének (*Milton, Krisztus Pilátus előtt*) értelmezése sem egyedül a műalkotásra összpontosít, hanem szemléletek történeti változására is igyekszik felhívni a figyelmet.

Asbóth János szövegei tehát nem kizárólagosan a múlt történéseivel, műveivel – melyek fontosságát a szerző több helyütt hangsúlyozza – foglalkoznak, hanem mindvégig igyekeznek párbeszédbe lépni az adott korszak irodalmával, művészetével, történelmi eseményeivel is. E törekvése arra figyelmeztetheti az olvasót, hogy a múlt értékeinek a jelen állapotától független szemlélete a folytonosság megszakítását eredményezheti. A *Három korszakból* vett idézet is jól mutatja, hogy Asbóth János az időszerűség és a hagyomány együttes szemléletének tudatában fogalmazta meg nézeteit: „Ámde vajmi igaz, hogy nincs az az erény, mely ne volna egyúttal hiba, gyöngeség is a helyzetek, a szempontok változtával. Ez az emberi tökéletlenség végoka, ez az ember örök tragédiája, ebben van minden igaz tragikum megrendítő hatása.”

Dobás Kata